

[vpro.nl](https://www.vpro.nl)

2Doc: Shadow World - VPRO

2Doc: Shadow World

Woensdag 19 april, 22.55 uur op NPO 2

Na uitzending 7 dagen online te zien

In de nasleep van iedere oorlog duiken er geruchten op van omkoping, belangenvermenging en onethisch winstbejag. Een schimmige wereld van wapenhandelaren, corruptie, hebzucht, smeergeld en achterkamerpolitiek. Maar ook van geheime diensten, militaire bevelhebbers, politici en wereldleiders wiens morele kompas helemaal op tilt is geslagen. Hun enige belang lijkt de oorlog zo lang mogelijk te laten duren om zoveel mogelijk geld te verdienen.

Aan de hand van getuigenissen van onderzoeksjournalisten, wapenhandelaren, lobbyisten en politici, toont de documentaire *Shadow World* hoe de internationale wapenhandel een bedreiging vormt voor de democratie. Niet alleen in de landen waar de wapens worden gebruikt, maar ook in het Westen, waar ze worden gemaakt.

Samen met Frank Slijper van vredesorganisatie PAX kijken we naar de huidige wapenindustrie. Is ons kikkerlandje ook zo'n foute speler in de wapenhandel? En hoe staat de wapenindustrie er voor met de Amerikaanse president Donald Trump, die niet zoveel lijkt te geven om protocollen en mensenrechten? Slijper: 'Ik denk dat Trump de wapendeals wel wil opgeven als dat andere economische belangen in de weg zou staan, maar niet vanwege mensenrechtenbezwaren.'

door Manon Hessels

Bijna elke Amerikaanse president vanaf Richard Nixon ('69 – '74) passeert de revue in de documentaire *Shadow World*. Stuk voor stuk blijken ze betrokken te zijn geweest bij schimmige wapendeals. Obama spant de kroon, onder zijn bewind is de wapenverkoop tot recordhoogte gestegen. 'Dat zal moeilijk te evenaren of te overtreffen zijn.'

Hoe zal de wapenhandel zich verder ontwikkelen onder de huidige Amerikaanse president, Donald Trump? Een man die de binnenlandse handel onbelemmerd zijn gang wil laten gaan. 'En hij is niet zo onder de indruk van mensenrechten, want dat vindt 'ie toch maar slap gezwam,' stelt Frank Slijper. Aan de andere kant twitterde Trump tijdens zijn campagne dat hij 'het moeras van belangenverstremgeling in Washington zal droogpompen'. Trump doelde hier op de vriendjespolitiek in Washington en de invloed van lobbyisten op het kabinet. Hij liet de leden van zijn entourage een verklaring ondertekenen waarmee ze instemden dat ze tijdens én vijf jaar na de regering-Trump geen

lobbyistenwerk mogen verrichten. En als er een industrie met een krachtige lobby is, dan is het de Amerikaanse wapenindustrie.

De ironie wil dat Trump mannen met een dubieus verleden in de wapenindustrie op zeer invloedrijke posten in zijn regering heeft aangesteld: Minister van Defensie James Mattis en Hoofd Nationale Inlichtingendienst Dan Coats. Mattis was tot de dag van zijn benoeming nog directeur bij defensiegigant General Dynamics. En Coats was consultant voor Lockheed Martin, momenteel de grootste speler in de wapenindustrie. Slijper: 'Die hele verkiezingsbelofte, dat hij het moeras in Washington zal droogpompen, is retoriek geweest, niet meer dan dat.'

Tweets

Slijper: 'Toen Trump net gekozen was, maar nog niet benoemd als president, ging hij flink tekeer op Twitter tegen bedrijven als Lockheed Martin. De F-35 en de Joint Strike Fighter zouden veel te duur zijn.' Meteen na de tweet gingen de topmensen van Lockheed Martin al op bezoek in de Trump Tower om hun hachje te redden en beloftes te doen dat ze de kosten terug zouden verdienen. 'Dat was vrij uniek.'

'Dat is denk ik het dubbele beleid van Trump. Aan de ene kant heeft hij een deel van de wapenindustrie de stuipen op het lijf gejaagd -- je zag de aandelen van Lockheed Martin opeens kelderen na de tweets van Trump -- aan de andere kant denk ik dat de bedrijven grosso modo wel kans op meer orders en exportorders hebben.' Trump heeft aangekondigd het defensiebudget te willen verhogen met 54 miljard dollar en de binnenlandse markt is de grootste afnemer van de Amerikaanse wapenindustrie. Slijper: 'Geen land in de wereld geeft zoveel uit aan defensie. Dit is dus eigenlijk een win-winsituatie, voor de defensie en voor de wapenindustrie.'

Mensenrechtenbezwaren

'Afgelopen week kwam het nieuws naar buiten dat de buitenlandse orders voor gevechtsvliegtuigen, die door Obama in de koelkast waren gezet vanwege mensenrechtenbezwaren, volgens de laatste berichten alsnog zijn goedgekeurd door Trump. Onder Obama was er bijvoorbeeld meer voorzichtigheid met wapenleveranties aan Egypte. Maar onlangs was de Egyptische president Al-Sisi in het Witte Huis te gast bij Trump. De verwachting is dat Egypte nu meer wapendeals krijgt.'

'Ik denk dat hij de wapendeals wel wil opgeven als ze andere economische belangen in de weg zouden staan, maar niet vanwege mensenrechtenbezwaren. Ik denk dat Saoedi-Arabië en andere landen uit het Midden-Oosten met een gerust hart wapens kunnen bestellen, wat onder Obama nog problematisch was.'

Het past natuurlijk in de lijn van Trumps beloftes op Twitter: "America First!, Make

America Great Again!” Slijper: ‘De economie en de banen, vooral de Amerikaanse banen, staan voorop. Dus ja, wat is dan beter dan die wapenhandel vol los te laten gaan.’

Naast de duistere deals van de VS komen ook de praktijken van de op drie na grootste wapenfabrikant ter wereld, British Aerospace Systems (BAE) aan bod in de documentaire *Shadow World*. BAE heeft met de steun van meerdere opeenvolgende Britse kabinetten jarenlang miljoenen aan steekpenningen betaald in ruil voor lucratieve wapencontracten. Vooral de Saoedische prinsen kenden het financiële spelletje. Prins Bandar bin Sultan, de zoon van de Saoedische minister van Defensie, streek miljoenen dollars op sinds hij in 1985 met Margaret Thatcher de beruchte [Al-Yamamah](#) deal sloot.

's Werelds grootste wapenfabrikanten

(gegevens zijn van 2015)

1. Lockheed Martin (USA): \$35.49 miljard

2. Boeing (USA): \$30.7 miljard

3. BAE Systems (UK): \$26.82 miljard

4. Raytheon (USA): \$21.95 miljard

5. Northrop Grumman (USA): \$20.22 miljard

Hoe zit het eigenlijk met de Nederlandse wapenindustrie?

'Je bent misschien in je braafheid snel geneigd om te denken dat dit soort praktijken niet voorkomen in Nederland, maar het gebeurt zeker wel. Zó bont als de Britten het hebben gemaakt met de Al-Yamamahdeal, zul je het in Nederland niet zo snel zien,' stelt Slijper. Toch bleek een aantal weken terug in een documentaire van Human, [Inzake Saoedi-Arabië](#), dat het Nederlandse bedrijf Ballast Nedam wel degelijk betrokken is geweest bij een aantal schimmige wapendeals van BAE.

Ballast Nedam zorgden in de jaren '90 voor vliegtuigbases en andere infrastructurele zaken voor de BAE-wapendeals. 'In die documentaire bleek dat Ballast Nedam in het verleden grote bedragen aan steekpenningen heeft betaald aan de Saoedi's. Ze hadden hun eigen schaduwboekhouding, waar de Saoedische koning Bassie en zijn opvolger Adriaan heette, of andersom,' grinnikt Slijper.

Arabische Lente

Tegenwoordig staan de Nederlandse wapendeals met Saoedi-Arabië behoorlijk onder druk. Slijper: 'Saoedi-Arabië kon vroeger eigenlijk altijd zonder al te veel problemen zijn wapens in het Westen kopen. Ook een beetje vanuit het idee: ach, zij bulken van het geld, het is goed voor onze industrie en die lui kopen toch alleen maar om er mee te pronken. Wat natuurlijk de laatste jaren met de Arabische Lente helemaal is veranderd. Sinds de oorlog met Jemen waar Saoedi-Arabië er op los bombardeert, is dat nu zwaar onder vuur komen te liggen.'

Vanuit maatschappelijke organisaties en de Tweede Kamer is er heel wat druk geweest op de regering. Er zijn maar weinig landen in Europa en daarbuiten die tegenwoordig zo strikt beleid voeren op Saoedi-Arabië. De ironie is dat we ons beleid niet consequent doorvoeren. Nederland heeft grote orders toegekend aan landen als Egypte en de Verenigde Arabische Emiraten. 'Marineschepen voor de Verenigde Arabische Emiraten en radarapparatuur voor Egypte. Terwijl beide landen betrokken zijn bij de maritieme blokkade in Jemen. Deze blokkade zorgt ervoor dat bijvoorbeeld humanitaire hulp niet naar Jemen kan,' zegt Slijper.

Maanden na een luchtaanval in de stad Sanaa in Jemen, zijn honderden gebouwen nog steeds in puin. Overlevenden blijven zoeken naar waardevolle spullen.

Almigidad Mojalli/VOA (Wikimedia Commons)

Prins Bernard

In de documentaire *Shadow World* wordt op een gegeven moment gezegd dat 'politici net als prostituees zijn, maar dan duurder'. Slijper: 'Tot op zekere hoogte zal dat wel waar zijn. We hebben natuurlijk ook onze Prins Bernard gehad, die in de jaren '70 bij de Lockheed-affaire betrokken was. Daaruit bleek dat mensen corrupt waren tot aan de echtgenote van de koningin toe. Wij zijn gewend om te denken "corruptie komt voor in verre buitenland, maar niet in Nederland," maar waar corruptie wordt ontvangen, wordt ook corruptie betaald.'

Lees hieronder het stuk van de VPRO Gids #15 over *Shadow World*

Angst, wapens & profijt

Na [het boek](#) van Andrew Feinstein is er nu ook de documentaire van Johan Grimontprez. De schimmige wereld van de internationale wapenhandel, onder aanvoering van de VS, is het onderwerp van *Shadow World*.

door Jurgen Tiekstra

In zijn laatste State of the Union-toespraak, begin 2016, wilde president Barack Obama een einde maken aan het gejeremieer over de deplorabele staat van vs. Het was onzin, bezwoer hij, dat zijn land verstrikt zat in een economische en geopolitieke malaise. ‘De Verenigde Staten van Amerika zijn de machtigste natie op aarde.’ Het bewijs daarvan: ‘We spenderen meer geld aan ons leger dan de volgende acht landen bij elkaar opgeteld.’

Factcheckers bogen zich over deze grootspraak. Ze raadpleegden de database van het Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), dat de wereldwijde wapenhandel en defensie-uitgaven consciëntieus in kaart brengt. En inderdaad, grosso modo had Barack Obama gelijk. In 2014 gaven de Verenigde Staten 610 miljard dollar aan defensie uit, ruim een derde van het wereldtotaal. Daar paste nummer twee China drie keer in. Daar paste nummer drie, Rusland, ruim zeven keer in. En dan bleef er nog plek over voor de vijf grootste spendeerdere daarna: Saoedi-Arabië, Frankrijk, Groot-Brittannië, India en Duitsland.

Kortgeleden kondigde Obama's opvolger Donald Trump aan het weer iets gekrompen militaire budget met 54 miljard dollar te verhogen. Zo kon Amerika eindelijk weer oorlogen winnen. Maar ook die historische verhoging was volgens sommigen niet voldoende: volgens de Republikeinse senator John McCain komt van die 54 miljard in de praktijk slechts zo'n 18 miljard bij de militairen terecht, waardoor het Amerikaanse leger nog steeds ‘ondergebudgetteerd’ is.

IJzeren driehoek

Als gemilitariseerde grootmacht, met vele honderden militaire bases over de hele wereld, zijn de Verenigde Staten misschien wel de grootste boeman in *The Shadow World* (vertaald als *Handelaren des doods*) van de Zuid-Afrikaanse journalist Andrew Feinstein. De Belgische filmmaker Johan Grimonprez maakte er een indrukwekkende, gelijknamige bioscoopdocumentaire van, nu te zien bij de vpro. Bij zijn afscheid in 1961 waarschuwde de Amerikaanse president Dwight Eisenhower, zelf een oud-generaal uit de Tweede Wereldoorlog, voor de politieke invloed van wat hij het ‘militair-industrieel complex’ noemde. In die traditie is Feinstein gaan staan, waarbij hij in zijn boek de term heeft uitgebreid tot ‘militair-industrieel-congressioneel complex’, om te beklemtonen dat er een in zijn ogen te innige verhouding bestaat tussen het Amerikaanse ministerie van Defensie, de binnenlandse defensie-industrie en het Amerikaanse parlement. Dit is de ‘ijzeren driehoek’ waarbinnen geldstromen en prestigieuze functies een ruilhandel vormen.

Zowel in zijn boek als in de documentaire krijgt de vriendschap tussen de Verenigde Staten en Saoedi-Arabië ruimschoots aandacht, met name in de vorm van de Saoedische prins Bandar, die jarenlang ambassadeur in Amerika was. Bandar werd vooral bekend als een charmante diplomaat die amicaal contact onderhield met verschillende Amerikaanse presidenten, met als doel grote wapendeals tussen de vs en zijn thuisland te sluiten. Zijn

grote uitdaging daarbij was om de tegengestelde lobby van Israël te ontkrachten. Want Israël was niet blij met de grootscheepse bewapening van een land waarmee het oorlog had gevoerd. Bandar was zelf nog luchtmachtpiloot geweest ten tijde van de Jom Kippoer-oorlog in 1973, toen Saoedi-Arabië een van de belegeraars was.

Journalist en auteur van het boek *Shadow World*, Andrew Feinstein

Mogens Englund (Wikimedia Commons)

Omkoping

Om de Verenigde Staten van dienst te zijn hielp Saoedi-Arabië mee om anti-communistische rebellen in Nicaragua, Angola en Afghanistan te bewapenen. Prins Bandar speelde daar een sleutelrol in. Terwijl hij ook al betrokken was bij de corrupte Al Yamamah-deal van ruim veertig miljard pond in 1985, waarbij het Britse bedrijf bae tientallen gevechtsvliegtuigen aan Saoedi-Arabië leverde, na het betalen van een immense som smeergeld. In de documentaire *Shadow World* beweert een journalist van *The Guardian* dat Tony Blair als premier persoonlijk een onderzoek naar omkoping door bae heeft stopgezet, onder druk van diezelfde Bandar.

Midden jaren dertig werd in het jonge land Saoedi-Arabië een duizelingwekkende voorraad olie gevonden. Die rijkdom is de basis van de huidige dynastieke dictatuur in het land, maar ook van een nog steeds aanhoudend verlangen naar wapens. Volgens cijfers van het SIPRI is Amerika met 33 procent van de wapenhandel veruit de grootste exporteur op aarde. De wapens worden verscheept naar ruim 103 landen, maar de helft daarvan eindigt in het Midden-Oosten. Saoedi-Arabië is in die regio veruit de grootste afnemer van Amerikaans wapentuig. Een actuele levering betreft 154 gevechtsvliegtuigen, ook al moppert het Congres vanwege het optreden van Saoedi-Arabië in de proxy-oorlog in Jemen tegen Iran.

Shadow World van Andrew Feinstein

Control Arms (Flickr)

Mechanisme

Uit angst voor Iran zijn alle Golfstaten, op Bahrein na, zich aan het herbewapenen, schrijft

SIPRI. Naast Amerika leveren ook Frankrijk, Italië en Groot-Brittannië de spullen daarvoor aan. Want aan conflicten is nu eenmaal goed geld te verdienen. Vanwege de territoriale spanningen in de Zuid-Chinese Zee laten landen als Indonesië, Filippijnen en Vietnam hun militaire budgetten uitdijen om fregatten, onderzeeërs en gevechtsvliegtuigen aan te schaffen. India is bang voor zowel Pakistan als China en is daardoor nu de grootste wapenimporteur ter wereld geworden, met 13 procent van het totaal. Vooral de Russische wapenindustrie verdient daar kapitalen aan. Voor Rusland was het al fijn dat het aloude conflict tussen Armenië en Azerbeidzjan om de regio Nagorno-Karabach weer is opgelaid: Rusland staat garant voor zeventig procent van de wapenimport van Azerbeidzjan en voor alle inkoop van Armenië. Angst doet naar de wapens grijpen. Daardoor groeit de angst ook bij de ander en zal die evenzeer naar de wapens grijpen. Dit zelfversterkende mechanisme is nu al tijden gaande op onze aardbol. En dat is een goede les van zowel het boek van Feinsein als de documentaire: er zijn te veel instanties die baat hebben bij onze vrees voor elkaar om niet heel sceptisch naar onze angsten te kijken.

Courtesy Ronals Reagan Library

Bewaren

--	--	--	--	--	--